

Рівень розвитку компонентів психологічної готовності персоналу вищої школи до діяльності в умовах змін

У статті проаналізовано результати проведеного формувального експерименту з персоналом вищої школи щодо покращення рівня психологічної готовності до діяльності в умовах соціально-економічних змін. Розглянуто основні компоненти психологічної готовності працівників вищих навчальних закладів. Досліджено рівень розвитку мотиваційного, когнітивного, операційного та особистісного компонентів готовності та зроблено їх інтерпретацію.

Ключові слова: тренінг, зміни, вища школа, викладачі, компоненти психологічної готовності.

В статье проанализированы результаты проведенного формирующего эксперимента с персоналом высшей школы относительно улучшения уровня психологической готовности к деятельности в условиях социально-экономических изменений. Рассмотрены основные компоненты психологической готовности работников высших учебных заведений. Исследовано уровень развития мотивационного, когнитивного, операционного и личностного компонентов готовности и сделана их интерпретация.

Ключевые слова: тренинг, изменения, высшая школа, преподаватели, компоненты психологической готовности.

Постановка проблеми. Якісне функціонування вищої школи на всіх ієрархічних рівнях є одним із пріоритетних завдань при визначенні стратегії і тактики розвитку вищого навчального закладу, демократизації та гуманізації усєї освітньої системи країни. У наш час неодмінною рисою ефективної діяльності вишу є забезпечення безперервного та систематичного організаційного розвитку. Необхідно, щоб у вищих навчальних закладах постійно підвищували рівень освіти та компетентності науково-педагогічні працівники, керівники низки структурних підрозділів.

Зазначений організаційний розвиток здійснюється в умовах систематичних змін як у системі вищої освіти, так і у суспільстві загалом. Усе це відбивається на функціонуванні закладів освіти та діяльності її працівників. Персонал вищої школи повинен бути підготовленим до забезпечення цілеспрямованої та раціональної діяльності в умовах змін. Саме тому важливим постає процес

формування психологічної готовності та її складових компонентів задля підвищення працездатності персоналу вищих навчальних закладів.

Проблема психологічної готовності стала предметом наукових досліджень відносно недавно. Першочергово, на початку ХХ століття, її досліджували за допомогою проникнення у сферу психічних процесів особистості. У цей час з'являється розуміння психологічної готовності як настановлення. У середині ХХ століття процес психологічної готовності пов'язувався із феноменом стійкості особистості до зовнішніх та внутрішніх впливів. Таке пояснення сутності готовності зумовлювалося дослідженнями нейрофізіологічних механізмів регуляції та саморегуляції поведінки людини. Наприкінці ХХ століття вивчення поняття готовності пов'язувалося із дослідженнями у галузі теорії діяльності. Готовність розглядається через взаємозв'язок емоційно-вольових та інтелектуальних якостей особистості у конкретному виді діяльності та характеризується на фізіологічному, психологічному, соціальному рівнях. Дослідження окремих складових цього феномена сприяли утворенню декількох концепцій психологічної готовності, зокрема, М.І. Дьяченко та Л.О. Кандибовича [3], Н.Д. Левітова [6], А.Ц. Пуні [8]. Відмінність між зазначеними концепціями полягала у розумінні кожного з авторів компонентів готовності та співставлення їх із рівнями життєздатності людини.

Варто зазначити, що проблема психологічної готовності педагогічних працівників розглядалася, загалом, у контексті забезпечення управлінської діяльності у системі освіти.

Зокрема, ця проблема викладена у працях О.І. Бондарчук [1], В.І. Бондаря [2], Л.М. Карамушки [4; 9; 10], Н.Л. Коломінського [5], А.Ф. Ліненко [7], О.А. Філь [12] та інших. Неабияка роль у формуванні високого рівня психологічної готовності належить розвитку знань, умінь та навичок, компетентності особистості.

У працях Л.М. Карамушки, психологічна готовність визначається як комплекс взаємопов'язаних та взаємообумовлених психологічних якостей, які забезпечують ефективність професійної діяльності [4].

Оскільки предметом нашого дослідження є вивчення рівнів розвитку компонентів психологічної готовності, то, перш за все, розглянемо деякі існуючі наукові підходи до визначення структурних елементів готовності до забезпечення професійної діяльності. У структурі готовності можна виокремити трикомпонентну, чотирикомпонентну та п'ятикомпонентну моделі.

З трьох компонентів психологічна готовність складається на думку таких авторів: В. Шалаєва (інформаційна, операційна та мотиваційна), М. Логачова (психічна, технічна та фізична), О. Іванова (функціональна, емоційна й особистісна).

Чотирикомпонентну модель (мотиваційна, когнітивна, операційна, особистісна складові) розглядає Л.М. Карамушка.

Розширена до п'яти компонентів модель готовності розглянута у працях Ж. Половнікової (мотиваційна, операційна, вольова, оцінна, функціональна складові), О. Бикової (морально-психологічна, управлінсько-командирська, авторитарна, креативна та комунікативна складові).

У нашому дослідженні використана чотирикомпонентна модель, запропонована Л.М. Карамушкою. Як зазначено вище, вона включає мотиваційну, когнітивну, операційну та особистісну складові (див. рис. 1).

Рис. 1. Психологічна готовність персоналу вищої школи

Мотиваційний компонент полягає у дослідженні низки мотивів, які спрямовані на стимулювання професійної діяльності в умовах змін.

Когнітивний компонент досліджує рівень знань, необхідних для ефективного забезпечення педагогічного процесу.

Операційний компонент спрямований на формування умінь та навичок до якісного виконання педагогічних функцій.

Особистісний компонент допомагає встановити рівень розвитку особистісних якостей та здібностей, які допомагають успішно працювати в період соціальних перетворень.

Методика та організація дослідження. Здійснений аналіз психолого-педагогічних джерел засвідчив, що висвітлення проблеми психологічної готовності персоналу вищої школи до діяльності в умовах змін раніше спеціально не проводилося. Водночас, не здійснювався й розгляд основних компонентів психологічної готовності. Це, на нашу думку, визначає необхідність вивчення вказаної проблеми.

Метою дослідження було визначити рівень сформованості компонентів психологічної готовності персоналу вищої школи до

діяльності в умовах соціально-економічних змін на основі проведеного тренінгу.

Об'єктом дослідження виступала діяльність персоналу вищої школи в умовах змін.

Предметом дослідження є рівень розвитку компонентів психологічної готовності персоналу вищої школи до забезпечення ефективної діяльності в умовах змін.

Тренінг проведено із персоналом Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. У ньому прийняли участь 30 працівників зазначеного закладу освіти. Ще 30 працівників утворили контрольну групу.

Математична обробка даних здійснювалася за допомогою комп'ютерного пакета статистичних програм SPSS.

Результати дослідження та їх обговорення. Спочатку нами досліджено рівень розвитку мотиваційного компонента психологічної готовності персоналу вищої школи до забезпечення ефективної діяльності в умовах соціально-економічних змін.

Отримані результати зазначено у табл. 1.

Таблиця 1

Рівні сформованості мотиваційного компонента психологічної готовності персоналу вищої школи до діяльності в умовах соціально-економічних змін (у % від загальної кількості опитаних)

Рівні	Група			
	Експериментальна		Контрольна	
	I зріз	II зріз	I зріз	II зріз
Низький	3,3	16,7	20,7	16,7
Середній	73,3	43,3	65,5	73,3
Високий	23,3	40,0	13,8	10,0

З табл. 1 видно, що після проведення тренінгу значно збільшилася кількість працівників із високим рівнем мотиваційного компонента (40,0 % після тренінгу проти 23,3 % до тренінгу). Це вказує на позитивні результати від тренінгових занять. В експериментальній групі збільшилася кількість осіб із низьким рівнем мотиваційного компонента, а у контрольній – зменшилася. У контрольній групі зменшилася кількість осіб із високим рівнем (10,0 % проти 13,8 %), водночас, зросла на 7,8 % кількість працівників із середнім рівнем.

Загалом, можна стверджувати, що система тренінгових занять дала змогу покращити рівень сформованості мотиваційного

компонента психологічної готовності персоналу вищої школи до діяльності в умовах змін.

Результати дослідження рівня сформованості когнітивного компонента психологічної готовності зазначено у табл. 2.

Таблиця 2

Рівні сформованості когнітивного компонента психологічної готовності персоналу вищої школи до діяльності в умовах соціально-економічних змін (у % від загальної кількості опитаних)

Рівні	Група			
	Експериментальна		Контрольна	
	I зріз	II зріз	I зріз	II зріз
Низький	10,0	0	50,0	36,7
Середній	80,0	30,0	36,7	53,3
Високий	10,0	70,0	13,3	10,0

Згідно результатів, представлених у табл. 2, слідує, що після проведення формувального експерименту значно зросли показники сформованості високого рівня когнітивного компонента психологічної готовності. Зокрема, з 10 % осіб до проведення тренігових занять їх кількість збільшилася до 70 %. Це, на наш погляд, може стверджувати про високий інтелектуальний рівень персоналу вищої школи. Адже, у процесі проведення занять їм вдалося засвоїти основні поняття теорії управління змінами. Розглянуто сутність змін, етапи введення змін, види змін у вищій школі, поняття психологічної готовності до забезпечення діяльності в умовах змін тощо. Зростання кількості працівників із високим рівнем стало можливим завдяки зменшенню кількості осіб із низьким та середнім рівнями. Так, працівників із низьким рівнем після проведення тренінгу взагалі не виявилось, а кількість працівників із середнім рівнем зменшилася на 50 %.

У контрольній групі спостерігається зменшення працівників із низьким (на 13,3 %) та високим (на 3,3 %) рівнями. Водночас, збільшилася кількість працівників (на 16,6 %) із середнім рівнем сформованості когнітивного компонента психологічної готовності.

Дослідження рівня розвитку операційного компонента встановило відмінності між результатами до та після проведення тренінгу й показниками в контрольній групі.

Отримані результати розвитку операційного компонента представлено у табл. 3.

Результати дослідження, наведені у табл. 3, дають можливість стверджувати про те, що зафіксовано значне збільшення кількості

працівників (на 26,6 %) із високим рівнем розвитку операційного компонента. Також дещо зросла кількість осіб із низьким рівнем. Водночас, на 30 % зменшилася кількість осіб із середнім рівнем.

Таблиця 3

Рівні сформованості операційного компонента психологічної готовності персоналу вищої школи до діяльності в умовах соціально-економічних змін (у % від загальної кількості опитаних)

Рівні	Група			
	Експериментальна		Контрольна	
	I зріз	II зріз	I зріз	II зріз
Низький	0	3,3	3,3	0
Середній	93,3	63,3	80,0	93,3
Високий	6,7	33,3	16,7	6,7

У контрольній групі дещо зменшилася кількість осіб із високим рівнем розвитку операційного компонента, проте збільшилася із середнім рівнем.

Далі, нами досліджено особистісний компонент психологічної готовності. Отримані результати зазначено у таблиці 4.

Таблиця 4

Рівні сформованості особистісного компонента психологічної готовності персоналу вищої школи до діяльності в умовах соціально-економічних змін (у % від загальної кількості опитаних)

Рівні	Група			
	Експериментальна		Контрольна	
	I зріз	II зріз	I зріз	II зріз
Низький	6,7	3,3	23,3	20,0
Середній	66,7	56,7	60,0	63,3
Високий	26,7	40,0	16,7	16,7

Як видно з табл. 4, після формувального експерименту на 13,3% зросла кількість осіб із високим рівнем розвитку особистісного компонента психологічної готовності персоналу вищої школи до забезпечення ефективної діяльності в умовах соціально-економічних змін. Це стало можливим за рахунок зменшення кількості осіб із низьким (на 3,3 %) та середнім (на 10,0 %) рівнями.

Водночас, у контрольній групі значних відмінностей у рівні розвитку особистісного компонента не виявлено.

Висновки. Результати формувального експерименту дають можливість стверджувати про те, що на покращення рівня розвитку компонентів психологічної готовності персоналу вищої школи до забезпечення діяльності в умовах змін істотно впливає застосування спеціальної тренінгової програми “Психологічні особливості діяльності персоналу вищих навчальних закладів в умовах соціально-економічних змін”. Збільшення кількості осіб із високим рівнем розвитку компонентів психологічної готовності допомагає їм ефективніше працювати у період різноманітних перетворень у системі вищої освіти.

Експериментальне дослідження створює підґрунтя для майбутньої розробки проблеми підвищення продуктивності праці педагогічних працівників у період соціально-економічних змін.

Список використаних джерел

1. Бондарчук О.І. Психологічні проблеми підготовки менеджерів у системі післядипломної освіти до управління конфліктом в освітніх організаціях / О.І. Бондарчук // Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / ред. С.Д. Максименко, Л.М. Карамушка. – К.: Міленіум, 2003. – Т. 1. – Ч. 10. – С. 8-11.
2. Бондарь В.И. Проблема дидактической подготовки учителей и руководителей школы / В.И. Бондарь // Повышение квалификации педагогических кадров. – К.: Освіта, 1992. – С. 56-62.
3. Дьяченко М.И. Психология высшей школы / М.И. Дьяченко, Л.А. Кандыбович, С.Л. Кандыбович. – Мн.: Харвест, 2006. – 416 с.
4. Карамушка Л.М. Психология освітнього менеджменту: навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. / Людмила Миколаївна Карамушка. – К.: Либідь, 2004. – 423 с.
5. Коломінський Н.Л. Психология педагогічного менеджменту: навч. посібник / Н.Л. Коломінський. – К.: МАУП, 1996. – 176 с.
6. Левитов Н.Д. Психология труда / Николай Дмитриевич Левитов. – М.: Учпедгиз, 1963. – 340 с.
7. Линенко А.Ф. Педагогічна діяльність і готовність до неї: монографія / А.Ф. Линенко. – Одеса: ОКФА, 1995. – 80 с.
8. Пуни А.Ц. Психологическая подготовка к соревнованию в спорте / Авксентий Цезаревич Пуни. – М.: Физкультура и спорт, 1969. – 88 с.

9. Технології роботи організаційних психологів: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів та слухачів інститутів післядипломної освіти / [Л.М. Карамушка, Т.В. Зайчикова, О.В. Винославська та ін.]; за наук. ред. Л.М. Карамушки. – К.: Фірма “ІНКОС”, 2005. – 366 с.
10. Технологія психологічної підготовки персоналу організацій до роботи в умовах соціально-економічних змін (на матеріалі освітніх організацій): навчальний посібник / За наук. ред. Л.М. Карамушки. – К.: Науковий світ, 2008. – 230 с.
11. Толков О.С. Навчальна програма тренінгу “Психологічні особливості діяльності персоналу вищих навчальних закладів в умовах соціально-економічних змін” / О.С. Толков // Актуальні проблеми психології: Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія: збірник наукових праць / За ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки. – К.: Вид-во “А.С.К.”, 2010. – Т.1. – Ч. 27. – С. 78-86.
12. Філь О.А. Формування психологічної готовності персоналу освітніх організацій до роботи в конкурентоздатній управлінській команді: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.10 / О.А. Філь. – К., 2006. – 20 с.

The results of the conducted forming experiment with the personnel of higher school to improve the level of psychological readiness to activity in the conditions of socio-economic changes have been analyzed in the article. The basic components of psychological readiness workers of higher educational institutions are considered. The level of development of motivational, cognitive, operational and personal components of readiness are investigated and made their interpretation.

Keywords: training, changes, higher school, teachers, the components of psychological readiness.

Отримано: 15.08.2011